

УДК 619: 616. 98: 619: 615

Соболта А.Г., к. вет.н., асистент ©
Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С.З.Гжицького

ВПЛИВ ФАСЦІОЛОЦИДІВ НА СПЕРМАТОГЕНЕЗ FASCIOLA HEPATICA IN VITRO

Вивчали вплив фасціолоцидів бронтелу 10 %, комбітрему, як ймовірних джерел цитологічних змін у клітинах сперматогенного циклу *Fasciola hepatica*, що важливо враховувати при вивченні механізмів виникнення у фасціол резистентності до фасціолоцидних антигельмінтиків.

Ключові слова: *Fasciola hepatica*, сперматогенез, резистентність, фасціолоциди, бронтел 10 %, комбітрем.

Вступ. Резистентність фасціоли пов'язана з гаметогенезом та ценогенезом фасціол [6]. Гаметогенез у фасціол – перший етап розвитку, на якому відбувається найбільш висока (для всього онтогенезу) селекція гамет (статевих клітин) через інтенсивну загибель більшості з них на всіх етапах їх розвитку внаслідок порушень в них після ендогенних або екзогенних впливів.

На нашу думку, було доцільно визначити, які цитоструктури більш чутливі до дії фасціолоцидів, які більш стійкі до пошкоджуючої дії, до визначення класу антигельмінтиків тощо; адже цитологічні дослідження дії фасціолоцидів на статеві клітини фасціол до теперішнього часу не проводились. Це може мати певне значення, тому що дозволяє визначити загальну резистентність фасціол до цитотоксичної і мутагенної, допустимої і порогової дози для проявлення нею цитопатичного, мутагенного та інших ефектів і розробити заходи проти лікоопірності.

Нами проведена серія експериментів з метою визначення комплексу критеріїв оцінки і відпрацювання схеми проведення експериментів для виявлення гаметотропної (гаметотоксичної) дії фасціолоцидів.

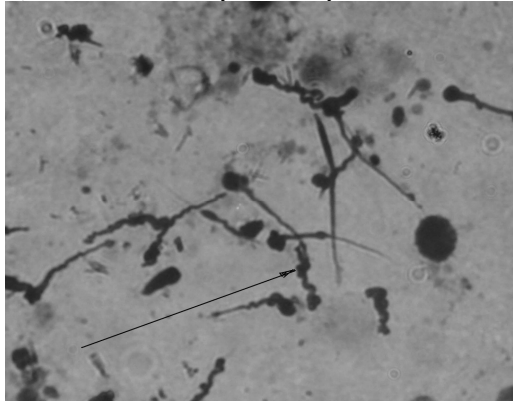
Для цього в експериментах *in vitro* на фасціол діяли фасціолоцидами комбітрем та бронтел 10 %, враховуючи певні етапи сперматогенезу гельмінта.

Матеріал і методи. Для вивчення цитотоксичної дії фасціолоцидних препаратів на сперматогенез, статевозрілих паразитів після відбору з жовчних ходів, від забитих на бойні тварин, поміщали у термос, в лабораторії промивали в розчині Хедон-Флейга декілька разів та поміщали по 20 екз. фасціол у стерильні посудини ємністю 500 мл з розчинами різних концентрацій комбітрему та бронтелу 10 % на 24 години. Антигельмінтики вносили у розчин Хедон-Флейга відповідно до терапевтичних доз [10] та наближених рівнів у крові. Комбітрем розводили у концентраціях 0,1; 0,05; 0,025; 0,012; 0,006; 0,003; 0,0015 мг/см³; бронтел 10 % відповідно – 1,2; 0,6; 0,3; 0,1; 0,07, 0,03 і 0,017 мг/см³. Нерозчинний у воді фасціолоцид – комбітрем розводили етиловим спиртом: до 10-ти мг препарату додавали 0,16 мл етилового спирту [3]. Одна

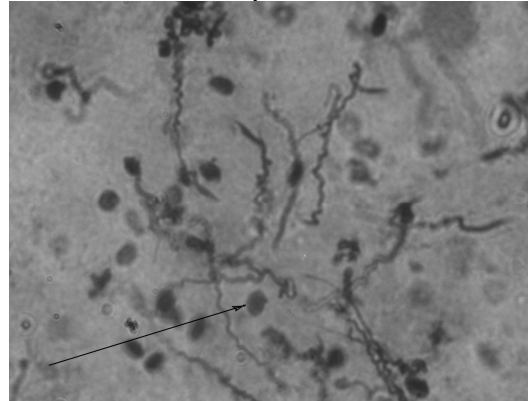
посудина без антигельмінтиків була контролем. Після чого, гіпотонізацію, фіксацію та виготовлення тимчасових тиснених тотальних препаратів проводили згідно методам [1, 5, 6, 9] у деяких модифікаціях (Соболта А.Г., 2004) [8]. Оцінку результатів з вивчення клітин на стадіях сперматогенного циклу *F. hepatica* проводили шляхом виявлення та диференціації первинних, вторинних та третинних сперматогоніїв, сперматоцитів першого та другого порядків, а також сперматид і спермійв [8, 11]. Препарати оцінювали методом порівняння, кожні 6, 12 та 24 год, нормальних та змінених клітин сперматогенного циклу у кожній фасціоли, зміни у яких були викликані дією фасціолоцидів.

Фотографування здійснювали за допомогою цифрової фотокамери "SONY W5" та світлового мікроскопа марки "Jenamed 2" (Carl Zeiss Jena) із цифровим та оптичним збільшенням до 1100 разів.

Результати досліджень. З попередніх даних морфологічних досліджень *in vitro* виявлено, що спермій фасціоли складався з цитоплазматичної голівки та джгутика [8]. З наших досліджень, за допомогою світлової мікроскопії, за впливу фасціолоцидних препаратів вдалося виявити деякі відмінності, що полягали в утворенні дегенеративних форм спермійв. Так, комбітром у концентрації $0,05 \text{ мг/см}^3$ викликав скручення джгутиків спермійв через 12 годин за досліджень *in vitro* (рис. 1), а через 24 години експерименту у концентрації $0,1 \text{ мг/см}^3$ він сприяв відриванню їх голівок, як це видно з рис. 2.

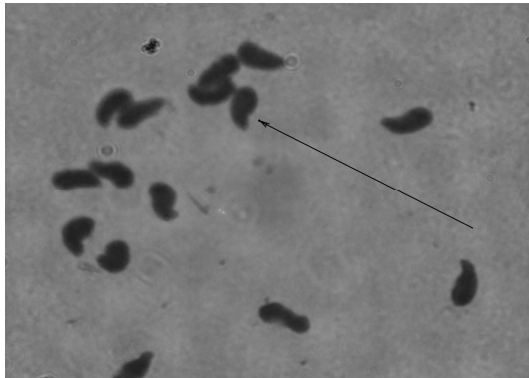

Рис 1. Скучення джгутиків спермійв під впливом комбітреду (12 годин), ацетокармін (10×100).

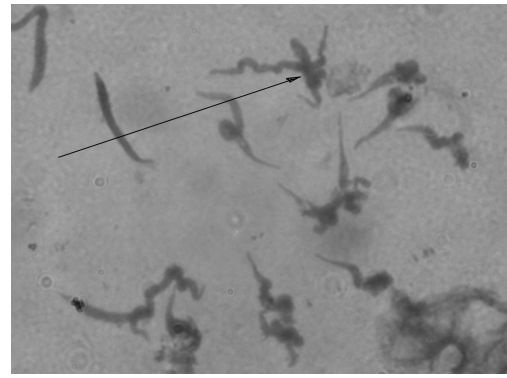

Рис. 2. Відриви голівок спермійв під впливом комбітреду (24 години), ацетокармін (10×100).

Через 12 годин, під дією бронтелу 10 % у концентрації $0,6 \text{ мг/см}^3$, відбувалися зміни у сперміях, а саме затримувалось їх утворення із сперматид, так як у контрольній групі ці зміни не спостерігались, а проходив нормальний розвиток усіх клітин сперматогенного циклу. Щодо впливу препаратів на інші клітини сперматогенного циклу, а саме на сперматоцити (рис. 3), ми виявили досить цікаві відмінності. Під дією бронтелу 10 % у концентрації $1,2 \text{ мг/см}^3$ вони характеризувались зменшенням кількості сперматоцитів на 12-ту годину експерименту, порівняно з контрольними препаратами та змінами у сперматидах, що проявлялись їх скрученням (рис.4).

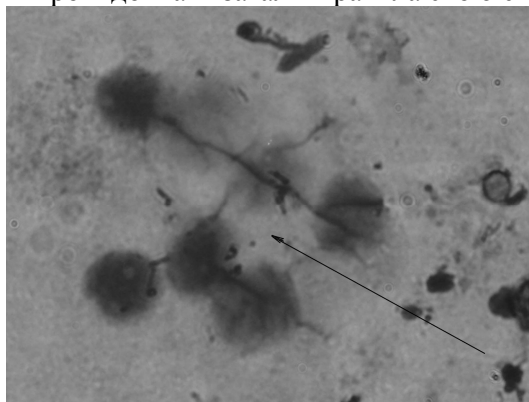
Рис. 3. Зменшення кількості сперматоцитів під впливом бронтелу 10 % (12 годин), ацетокармін (10x100).

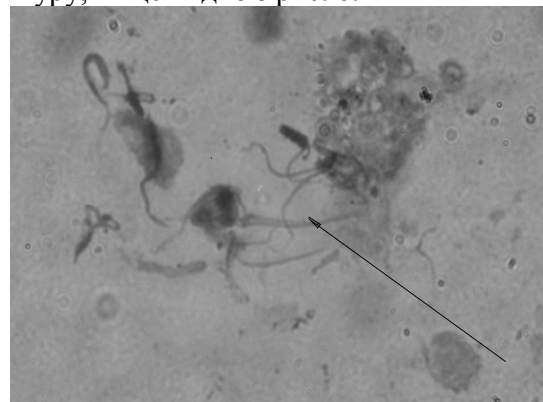
Рис. 4. Скручення сперматид під впливом бронтелу 10 % (12 годин), ацетокармін (10x100).

Очевидно, цей антигельмінтик досить швидко проявив свою деструктивну дію, про що свідчило і зменшення кількості клітин сперматоцитів, порівняно із контрольною групою, на 12-ту годину експерименту.

Також спостерігали зміни у сперматидях і за дії комбітрему. Через 12 годин у концентрації антигельмінтика $0,05 \text{ мг/см}^3$ сперматиди скручувались, відзначалось суттєве зменшення їх кількості на 24-ту годину дослідження у концентрації $0,025 \text{ мг/см}^3$ та порушення розвитку стадії "трояндочки", яка характеризувалась утворенням восьми первинних сперматоцитів. Уже через 6 годин у концентрації препарату $0,05 \text{ мг/см}^3$ зміни на стадії "трояндочки" були досить суттєвими (рис. 5), порушилась нормальна структура цього утворення та зникла одна клітина, а через 24 години впливу комбітрему за цієї ж дози, "трояндочка" взагалі втратила свою структуру, як це видно з рис. 6.

Рис. 5. Дегенерація "трояндочки" сперматоцитів під впливом комбітрему (6 годин), ацетокармін (10x100)

Рис. 6. Дегенерація "трояндочки" сперматоцитів під впливом комбітрему (24 години), ацетокармін (10x100)

Причиною таких руйнувань могла бути фрагментація і автофагія центральної цитоплазми на стадії формування "трояндочки".

З'ясовано, що комбітрем *in vitro* у концентрації 0,05 мг/см³ викликав параліч фасціоли протягом 2-ох годин, а зміни в сперматогенному циклі через 6 годин. Порівнюючи вплив комбітрему та бронтелу 10 % на сперматогенез фасціоли можна припустити, що *in vitro* перший є більш ефективним вже на ранніх стадіях поділу клітин (див. табл. 1).

Таблиця 1

Вплив фасціолоцидів на чоловічу статеву систему *F.hepatica in vitro*

Експозиція, год	Антигельмінтики															
	комбітрем, мг/см ³								бронтел 10 %, мг/см ³							
	0,0	0,1	0,05	0,025	0,012	0,006	0,003	0,0015	0,0	1,2,	0,6	0,3	0,1	0,07	0,03	0,017
6	-	+	+	-	-	-	-	-	-	+	+	-	-	-	-	-
12	-	+	+	+	+	+	-	-	-	+	+	+	-	-	-	-
24	-	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+

Примітки: "+" – зміни в репродуктивній системі; "-" – відсутні зміни

Комбітрем належить до групи бензimidазолів, а бензimidазоли, як відомо [2, 3, 4] порушують полімеризацію тубуліну, який відповідає за утворення мікротрубочок (формування цитоскелету клітин), як наслідок, утворюються цитологічно дефектні клітини, які не здатні виконувати покладені на них функції і накопичення такого роду клітин неминуче може призводити до різноманітних патоморфологічних змін.

Також, слід зазначити, що у розведеннях антигельмінтиків у більших концентраціях, було відмічено зменшення загальної кількості клітин сперматогенного циклу і навпаки.

Проблема цитопатології гамет фасціоли, яка виникає під впливом фасціолоцидів, знаходиться на стадії накопичення фактів. Питання про причини та динаміку розвитку патологічних змін у статевих клітинах, ступеня вираження, можливості відновлення або ступеня зворотності порушень, можливості віддалених наслідків, які відбулися на більш ранніх етапах розвитку гамет, практично ще не відображені у спеціальній літературі і, вивчаються.

Висновки. Вплив фасціолоцидних препаратів може бути джерелом цитологічних змін у гаметах трематоди, які проявляються дегенеративними формами клітин сперматогенного циклу, що важливо враховувати при вивченні цитологічних механізмів виникнення у фасціол біологічної резистентності до фасціолоцидних антигельмінтиків.

Література

1. Астафьев Б.А. Экспериментальные модели паразитозов в биологии и медицине / Астафьев Б.А., Яроцкий Л.С., Лебедева М.Н. – М.: Наука, 1989. – 259 с.
2. Бенедиктов И.И. Ингибирующие действия ароматических сульфидов, сульфоксидов и сульфонов на биохимические системы *Fasciola hepatica* / И.И. Бенедиктов // Мед.паразитол. и паразитарн. болезни. – М., 1975, Т. XLIV, № 4. – С. 474–477.
3. Бенедиктов И.И. Пути биологического и энергетического обмена у гельминтов и биохимический механизм действия антгельминтиков: автореф. дис. на соиск наук, степени докт. биол. наук : 03.00.20 "Паразитология", 03.00.04 "Биохимия" / И.И. Бенедиктов. – М., 1982. – 46 с.
4. Бенедиктов И.М. Транспорт электронов в митохондриях трематоды *Fasciola hepatica* / И.М.Бенедиктов // Тр. Все. Ин-та гельминтол. – М., 1971. – Т. XVII. – С. 57–62.
5. Дыбан А.П. Метод приготовления препаратов мейотических и митотических хромосом из семеников млекопитающих / А.П. Дыбан // Цитология. – М., 1969. – Т. 12, №5. – С. 687–689.
6. Курило Л.Ф. Цитогенетические и цитологические подходы к выявлению нарушений гамет / Л.Ф. Курило // Лабораторное дело. – М.: Медицина, – 1989. – С. 4–8.
7. Пенькова Р.А. Изучение хромосом трихинелл / Р.А. Пенькова, Л.Н. Романенко // Труды все. ин-та гельминтол., 1973. – Т. 20. – С. 133–142.
8. Соболта А.Г. Цитогенетичні та цитологічні дослідження сперматогенезу у *Fasciola hepatica* (Fasciolidae) / А.Г. Соболта // Наук. вісник Львівської національної академії ветеринарної медицини імені С.З. Гжицького. – Львів, 2004. – Т. 6. – Ч. 1. – С. 90–93.
9. Терская Е.Р. Приготовление давленых препаратов из окрашенных ацетокармином яиц тутового шелкопряда / Терская Е.Р. // Методы биологии развития. – М.: Наука, – 1974. – 519 с.
10. Ханбегян Р.А. Изучение действия антгельминтиков на фасциол / Р.А. Ханбегян // Тр. Всес. ин-та гельминтологии. – М., 1975. – Т. 22. – 177–184 с.
11. Stitt A.W. Spermatogenesis and the fine structure of the mature spermatozoon of the liver fluke *Fasciola hepatica* (Trematoda:Digenea) / A.W. Stitt, I. Fairweather // Parasitology. – 1990. – № 101. – P. 395–407.

Summary**Sobolta A.G.**

*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnology
named after S.Z.Gzhytskyj*

**FASCIOLOCIDES EFFECT ON SPERMATOGENESIS
FASCIOLA HEPATICA IN VITRO**

*They studied the impact of fasciolocides of brontel 10%, kombitrem as possible sources of cytological changes in *Fasciola hepatica* spermatogenous cycle cells, which is important to consider when studying the fascioles' mechanisms of developing resistance to fasciolocides antihelmintics.*

Стаття надійшла до редакції 5.04.2010